

для становлення самостійної особистості, здатної до постійного самовдосконалення та самовиховання.

Література

1. Батий Ю.Ю. Самоконтроль учащихся при выполнении заданий //Начальная школа. - 1979. - №4.
2. Возрастные возможности усвоения знаний /Под ред.Д.Б.Эльконина, В.В.Давыдова- М.: Просвещение, 1966.
3. Гальперин П.Я., Кабыльницкая С.Л. Экспериментальное формирование внимания- М.: Издательство Московского университета, 1974.
4. Деркач Л.М. Психологические основы самоконтроля учащихся в процессе обучения иностранным языкам. Автореф. дис...д-ра психол. наук: 19.00.07 / АПН Украины; Институт психологии. — К., 1994.
5. Кузнецов В.И. Контроль и самоконтроль – важные условия формирования учебных навыков //Начальная школа. - 1986. - №2,
6. Никифоров Г.С. Самоконтроль человека. - Л.: Издательство Ленинградского университета, 1989.
7. Формирование учебной деятельности школьников /Под ред. В.В.Давыдова- М.: Педагогика, 1982.

Н.І.Зеленкова

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті автор розглядає шляхи формування пізнавальної самостійності старшокласників у навчальному процесі.

The article deals with the ways of forming of cognitive independence of senior pupils during process of training.

Формування самостійності школярів – одна з важливих проблем у сучасній дидактиці. Без її наукового рішення неможливе виховання творчої особистості, здатної нестандартно вирішувати завдання, які стоять перед нею.

Розглядаючи розвиток творчих уявлень про самостійність школяра в педагогічних дослідженнях, ми не

ставимо перед собою завдання простежити всі аспекти даної проблеми, оскільки багато питань, які пов'язані з самостійністю школяра, досить детально представлені в педагогічних дослідженнях В.К.Буряка, П.И.Підкасистого, Н.А.Половникової. Однак, при розкритті природи пізнавальної самостійності школяра, постала задача уточнення та виявлення інших видів самостійності. Окрім пізнавальної визначилися також практична, розумова, прикладна і навчальна (творча) самостійність, організаторська та трудова. Самостійність – це не проста сума умінь і навичок. Найвищу самостійність школяр виявляє в тих випадках, коли, виконуючи завдання, він не відтворює зразок розумової і фізичної дії, а вносить у роботу своє, нове, створює “власний” спосіб мислення та діяльності в процесі навчання.

Важливим показником самостійності як риси особистості виступає пізнавальна самостійність. Аналіз шкільної практики свідчить про те, що недостатній рівень її сформованості є однією з причин низької результативності шкільного навчання. Аналіз літератури показав, що не всі дидакти схильні диференціювати види самостійності в навчальному процесі.

Питання про сутності і роль пізнавальної самостійності школярів вирішується в науковій літературі далеко не однозначно. Так, Н.А.Половникова вважає що “пізнавальна самостійність виявляється при виконанні учнем власними силами продуктивних навчальних завдань, що вимагають логічної переробки або часткового “доуяснення” раніше проведеної такої переробки.” [1].

І далі: “Під пізнавальною самостійністю школяра ми розуміємо готовність (здатність, прагнення) самотужки просуватися в оволодінні знаннями”.

У своєму дослідженні пізнавальну самостійність ми розглядаємо як один з найважливіших показників творчої особистості. Пізнавальна самостійність як риса особистості – це готовність до самостійного оволодіння знаннями на основі вольового зусилля. Пізнавальна самостійність – як складна особистісна риса містить у своїй структурі знання, мотиви,

способи дії, ступінь виразності яких значно впливає на характер протікання і результати навчальної діяльності школярів. Ми виходимо з того, що результативність формування пізнавальної самостійності в навчальному процесі можлива за умови, якщо на уроці учні будуть систематично приймати участь в активній пізнавальній діяльності. Причому, найбільш ефективним, як показав наш досвід, є використання пізнавальних задач і завдань. Досить доцільним є включення учнів у тривалу пізнавальну діяльність, яка спрямована на вирішення перспективних пізнавальних задач.

На роль пізнавальної самостійності в підвищенні якості навчання вказував М.А.Данилов. Займаючись розробкою дидактичних умов, що сприятимуть ефективності уроку, він вважає, що задача сучасного навчання полягає насамперед у вихованні активності та самостійності школярів. Аналіз результатів, отриманих під час дидактичних досліджень, дозволяє говорити про різні підходи у вирішенні цієї проблеми. В одних роботах пізнавальна самостійність розглядається як засіб підвищення усвідомленості і дієвості досліджуваного; в інших – як результат ефективної організації навчального процесу; у третіх – як показник розумового розвитку тих, хто навчається.

Різні підходи до вивчення цієї складної особистісної характеристики зумовили й інші результати. У роботах останніх років отримані цікаві висновки про засоби та шляхи розвитку пізнавальної самостійності школярів у процесі навчання. До числа найбільш ефективних засобів більшість дидактів відносять: організацію самостійної роботи, вирішення спеціальних завдань, формування прийомів пізнавальної діяльності; навчання узагальненим знанням, які складають орієнтовану основу діяльності; введення елементів методологічних знань; розвиток самоконтролю навчальної діяльності.

Вивчення досягнень педагогічної науки та шкільної практики останніх років, свідчить про те, що основний шлях підвищення ефективності навчально-виховного процесу постає в забезпеченні гармонійної єдності дій вчителя на шляху

передачі знань і учнів на шляху їх сприйняття та засвоєння, активізації пізнавальної діяльності під час занять, організації ефективної навчальної роботи школярів. Аналіз шкільної практики дозволяє говорити про те, що серед методичних прийомів і засобів залучення школярів у пізнавальний процес, широке поширення одержали дидактичні матеріали, що дозволяють вчителю пропонувати учням диференційовані завдання. Диференціація навчальних завдань дозволяє вчителю вирішувати різні навчальні задачі, а саме:

- закріплення досліджуваного матеріалу;
- відпрацювання практичних умінь і навичок (наприклад, користування формулами для вирішення фізичних задач, “читання” схем, пошук за графіком потрібних даних);
- визначення рівня засвоєння знань;
- розвиток розумових операцій школярів, які при систематичному використанні на належному дидактичному рівні забезпечують якість та міцність засвоєння школярами знань, підвищують та розвивають пізнавальні процеси, розумову діяльність, уміння і навички учнів.

Результативність самостійної роботи з формування особистості школяра можливо при дотриманні певних дидактичних умов. А саме: учителю при організації самостійної роботи важливо опікуватися тим, щоб засвоєння учнями кожного нового виду роботи було підготовлено попередніми заняттями, та насамперед важливо, щоб учні не зупинялися на досягнутому, а опановували б поступово наступні види роботи, які вимагають від них усе більш високого рівня самостійності.

У своєму дослідженні ми використовували творчі завдання з метою розвитку пізнавальної активності школярів. І справедливо Н.А.Половникова вважає, що активність навчальних дій визначається поступовим ростом навчальних труднощів і різноманітністю пізнавальних завдань. Пізнавальні задачі забезпечують переосмислення, більш глибоке та міцне засвоєння навчального матеріалу, а їх реалізація на уроці озброює учнів умінням використання знань у нових

нестандартних умовах, розвиває творчі здібності та пізнавальні сили, формує самостійність особистості.

Аналіз шкільної практики показав, що позиція школяра в навчальному процесі визначається ступенем сформованості його пізнавальної самостійності.

Пізнавальна самостійність є одним з найважливіших особистісних утворень, яка зумовлює ефективність процесу навчання. Ступінь пізнавальної самостійності школяра визначається умінням вчителя створювати установку в кожного школяра на процес навчання, спонукає його до самостійності та творчого вирішення пізнавальних задач, формує соціально-корисні мотиви навчання. Пізнавальна самостійність є показником навчальних можливостей школяра, розвиненості психічних процесів його особистості, уваги, мислення, пам'яті, волі, вольових зусиль. Збіг внутрішньої позиції особистості школяра з педагогічним впливом учителя породжує пізнавальну самостійність у навчальному процесі.

У нашому дослідженні ми виходили з того, що формувати пізнавальних інтересів та потреб, озброювати раціональними прийомами розумової діяльності, виховувати відповідальне відношення до навчання неможливо без активізації позиції школяра в навчальному процесі. В основу своєї роботи ми поклали також використання активних форм і методів навчання, змістовна сторона яких передбачає систему знань, умінь та навичок, необхідних для рішення навчальної проблеми. Особливості уроку-діалогу, уроку-конференції, уроку-ділової гри, уроку самостійної роботи полягають у розгляданні їх через різні форми взаємодії (обговорення, дискусію, евристичну бесіду, діалог, взаємний контроль, взаємооцінювання) у системах: "учень-вчитель", "учень-учень", "учень-вчитель".

Наші спостереження за позицією вчителя й учня в навчальному процесі дозволяють стверджувати те, що для забезпечення високого рівня пізнавальної самостійності в навчальному процесі необхідно, щоб виконувалися наступні умови:

- забезпечення кожному школяреві позиції активного діяча;

- наявність позитивних мотивів навчання в учнів;
- розмаїтість форм і методів організації навчання з урахуванням інтересів і можливостей школярів;
- високий рівень професіоналізму вчителя.

Література

1. Половникова Н.А. Воспитание познавательной самостоятельности. – Татарское кн..изд, 1968.

Л.С.Цоуфал

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ МОВИ

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся теоретических основ коммуникативно-деятельностного подхода к обучению языку, обосновывается роль коммуникативных ситуаций в формировании языковой личности.

The article deals with theoretical problems of the approach aimed at enhancing communicative competence while teaching languages. It also clarifies the role of communicative situations in forming communicative competence.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується посиленням уваги до змісту навчання й виховання, розробкою ефективних форм і методів, які сприяли б формуванню мовної особистості, здатної вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови.

Потреба забезпечити вимоги суспільства до мовленнєвої підготовки підростаючого покоління зумовлює необхідність удосконалення методів і прийомів формування комунікативних умінь і навичок.

Останнім часом у психологічній, педагогічній, методичній літературі порушується питання комунікативно-діяльнєсного підходу до змісту й процесу навчання рідної мови в школі, розглядається можливість засвоєння школярами різних аспектів мови як засобу спілкування, передбачається усвідомлення суспільної ролі мови та її функцій.